

Berlin iskolaügye.¹

Berlin iskolaügye az átmenet és újjászületés nehéz óráit éli. Különös jelentőségét két tényező határozza meg: a régi kétmillió Berlin 1920-ban a környező városok hozzákapcsolása által Európa egyik legnagyobb városközösségévé lett (négy-milliókétszáz ezer lakos), amelynek iskolaszervezetét a városi tanács intézi a porosz kultuszminiszter igen lojális felügyelete alatt. Így az új Nagy-Berlin a legkülönfélébb iskolatípusokat örökölte. A következő statisztikai adatok élénken szemléltetik az új szervezőmunka nagy nehézségeit: 1928 május 1-én a középiskolák (höhere Schulen) száma 154, 76.080 tanulóval, a magyar polgári iskoláknak megfelelő iskoláké (Mittelschulen) 30, 11.752 tanulóval, a Sonderschulwesen 59 iskolával és 9147 tanulóval, a népiskolák pedig 585 iskolával és 275.225 tanulóval szerepelnek ebben a statisztikában. Tehát a városi tanács gondoskodása 372.204 tanulóra terjed ki.

Ebben a külső keretben új társadalmi osztályok, a politikai változások során hatalomhoz jutott új nagyvárosi néprétegek keresik az élet új formáit, az élet megváltozott körülményeinek jobban megfelelő új iskolát, az új építésben bizony nem sokat törődve a hagyománnyal.

Ez a két tényező robbantotta szét a régi intézményeket, átmenetileg sok pusztítást okozva, de újabb nagyarányú, az új élet jogaiért küzdő fejlődés csiráit vetve el. Az iskolák vezetése az állam és az egyház egyeduralmából mindinkább profán társadalmi közösségek kezébe megy át. De nem szabad elhallgatnunk, hogy az új szociális iskola egyrészt a tanuló egyéni képességeit legteljesebben kifejtő, egyéni színeket, eltérő vonásokat érvényre juttató irányzatnak, másrészt az életközösséget, társadalmi szolidaritást az egyén rovására előtérbe helyező, tehát bizonyos tekintetben az egyéniséget visszaszorító „tömegember” gyártását célzó törekvéseknek szinte kibékíthetetlen ellentétébe jutott.

Az újító törekvések legfeltűnőbbben a *népiskola* szervezetében nyilvánulnak meg. Alsó négy osztályában, az ú. n. Grundschulában 35—36 főnyi osztálylétszámmal együttes oktatás (Gesamtunterricht) folyik; a szigorúan megszabott tanrendkeretek eltűntek, az iskola kilépett az életbe: a nagyváros minden életjelensége ezer alkalmát nyújtja az élményekre építő, minden szakot egyszerre érvényesítő módszernek, pl. a kirakat szemléltetése a számolás, olvasás, szókincesgyarapítás együttes tanításával az új oktatásnak egyik legéletszerűbb elemekkel átszőtt kísérlete. A felső négy osztályban az egységes oktatás szakokra bomlik, az ismeretek specializálódnak és elmélyülnek. A „Heimatgefühl” és a vele kapcsolatos érzelmi értékek megszerzésére törekednek a Heimatkunde, Geschichte (1914 óta

¹ *Das Berliner Schulwesen*. Herausgegeben von Stadtschulrat Jens Nudahl. Bearbeitet unter Mitwirkung Berliner Schulmänner von Dr. E. Kolischer. Berlin. 1928. Wiegandt—Grieben. 607 l. 4 tábla. 4-r.

kötelező a „Märkische Vorgeschichte“) tanításával és a minden hónapban rendezendő „Schulwanderung“-gal.

A népiskola új formái közül a „Sammelschule“, „Versuchsschule“, „Werkunterricht“ a proletariátus politikai problémájával, a népiskolai „Verkehrsunterricht“ pedig a modern nagyváros életproblémáival függ össze. A „Sammelschule“ (a nép nyelvén „weltliche Schule“) megalkotását sok harc előzte meg (iskolasztrájk stb.), végre az 1922-i miniszteri rendelet szervezte. Vallásoktatás nincs benne, helyébe praktikus szempontokat szem előtt tartó „Lebenskunde“ lépett. Ezen iskolák látogatása nem kötelező, tanerőikül is csak azok alkalmaztatnak benne, akik erre önként vállalkoznak. 1928-ban már 42 ilyen iskola van 556 osztállyal. Másik jellemző vonása ezen új típusú iskoláknak a legteljesebb nyilvánosság: a szülők bármikori látogatási joga, akik csakugyan rendkívüli érdeklődést mutatnak iskoláik iránt. Az iskola autonómiára, a szükségszerűség tárgyilagosa belátására, kritikai gondolkodásra és szolidaritásra akar nevelni.

Hasonló szervezetet mutatnak a kísérleti iskolák („Versuchsschulen“). A vallásoktatás a szülők akaratától függ; ma még megvan. Cél a gyermek összes teremtőerőinek felszabadítása, alap gondolata az, hogy minden életkor szükségszerűen kitermi a maga életformáját. Épp ezért az ú. n. „Schulgemeinde“-ben teret engednek az idősebb diákok képviselőinek is, akik a szülők és a tanítótestület megbízottaival közösen döntenek az iskolát érintő kérdésekben. A tanulónak érezni kell, hogy az iskola az övé, saját alkotása, érte van, tehát az iskolai fegyelem megzavarói nem hősök, hanem a saját maguk alkotta rend ellen lázadók. A tanítók nem trónolnak az osztály felett, hanem a közös munka szervezői, a tanítás anyaga a jelenre, a társas tevékenységre, a praktikus munkára vonatkozik, formája munkaterem. (Sprechchor, Theaterspiel). A kritika ezen új típusokkal szemben várakozó álláspontra helyezkedik, mert az építés még nincs befejezve. Ezek egy új, érvényesüléért harcoló társadalom úttörő iskolái. Az új formák az élet-törvények elkerülhetetlen szükségszerűségével születnek meg, legfeljebb a mai tanulóanyag van a kísérleti nyúl szerepére kárhóztatva.

Csak természetes, hogy a berlini iskolákban, amelyek az élet új követelményeivel szemben annyi megértéssel viseltetnek, a technika a legteljesebb egyenjogúságot élvezi a szellemi munka mellett. Ma már 300 munkaterem (Werkstätte) áll a tanulóknak rendelkezésére, amelyekben könnyű fa-, papíros-, modelláló, építőmunkával foglalkoznak, a lányok iskolakönyv-hákbán, varrósobákban készülnek elő a praktikus életre. Egy pár iskolában bevezették a Verkehrsunterricht-et, filmmel, térképekkel, az összes modern közlekedési eszközökkel felszerelt termekben tanulnak a gyermekek önuralmat, biztonságérzést a modern élet nyüzsgő idegességében.

A népiskola és a középiskolák közé beiktatott típus a hat-

osztályos *Mittelschule*, a gazdaságilag kevésbé tehetséges rétegek számára (tandíj havi 5 márka). Célja a gyakorlati életre való előkészítés természettudományos, rajzoló vagy idegennyelvű szakcsoportokkal. 1925 óta érettségét adhatnak bizonyos jogosításokkal (az ú. n. *mittlere Reife*). Az egységes iskola problémájával kapcsolatban szabályozták Berlinben a különböző iskolatípusok közötti átlépési lehetőségeket. A népiskola alsó osztályaiban ugyanis még nem lehet tiszta képet alkotni a tanuló szellemi fejlettségéről, tehát a magasabb és alacsonyabb iskolafajok között újabb átlépési alkalmakat kellett szervezni. Így pl. a népiskola 6. osztályából átléphet a tanuló a *Förderklassé*-ba, ami megfelel a *Mittelschule* 3. osztályának, vagy a népiskola 5. osztályából a *Realschule*-ba, azonkívül az *Aufbauschule* egész intézménye ezen cél szolgálatába van állítva. A népiskola 7. osztályából meg van engedve tehetségesebb tanulóknak az átlépés magasabb iskolákba (*Aufbauschule*), ahol a rendes időben 6 év alatt intenzívebb nyelvtanulással megszerzhetik az érettséget.

Az eddig tárgyalt két típusnak fő-fő jegye a nagy életközelség. Határozott akarat és az élet megváltozott feltételeihez való alkalmazkodóképesség, ruganyosság, új tartalmak befogadására alkalmatlanná vált intézményeknek zokszó nélküli eltakarítása és annak mély belátása; hogy az iskolát nem felülről kell a gyermekekre ráparancsolni, hanem a gyermekek belső szellemi képességeiből a gyermekek által kell felépíteni: ez jellemzi a mai berlini iskolaügy szervezőit.

A berlini középiskolákban (*höhere Schulen*) a számtalan reformkísérlet és az a törekvés, hogy az életképtelen főintézetet életrevaló melléktaufolyamokkal támogassák, szinte áttekinthetetlen káoszt okozott, ami ma pénzügyi szempontból is tűrhetetlen, úgyhogy az egységesítő mozgalom már megindult. A főintézetek közt 22, a leányiskolák közt 18 típus található; az összes városi iskoláknak negyedrésze reáliskola (még a leg-állandóbb típus), 28 százaléká latin oktatásra, 72 pedig modernnyelvi oktatásra van alapítva.

Az első új intézmény, amit ezen a téren a politikai és gazdasági eltolódás alkotott, az „*Aufbauschule*”: eredetileg vidéki városok számára tervezték elrejtett tehetségek kiművelésére, később átvette a nagyváros és nagy szociális gondoskodással odáig fejlesztette, hogy a gazdaságilag gyenge, de szellemileg tehetséges rétegek számára egyetemhez vezető intézmény lett.

A reformok döntő szempontja itt is a legszorosabb értelemben vett *egyéni nevelés*. Minél több és minél differenciáltabb iskolatípus van, annál több a lehetősége annak, hogy a gyermek a hajlamainak, vágyainak megfelelő iskolába kerül. Már a középiskolában módot kell nyújtani arra, hogy a tanuló bizonyos irányban képezhesse magát; ez a specializálódás veszedelme nélkül végbemehet, annál is inkább, mert az ember csak bizonyos anyagon keresztül jut el egyetemes világgépig: testi és szellemi képességei csak egy irányban indítják, viszont

minden szakcsoport iránt egyformán élénk érdeklődés föltétlen felületességre vezet. A tananyag azonban csak a felső osztályokban ágazik el és a tanulók szabad választására van bízva egyik vagy másik szakcsoport előnyben részesítése. Az ilyen irányú differenciálódásnak igen érdekes példája a *Grunevald-Gymnasium*, ahol együtt van a gimnáziumi, reálgimnáziumi és főreáliskolai tagozat. A három alsó osztályban teljesen egyforma tanítás van angollal, mint első idegen nyelvvél; az Untertertiában különválnak azok, akik latint tanulnak, de együtt marad a gimnázium és a reálgimnázium, az Untersekundában külön csoportba tömörülnek azok, akik görögöt tanulnak. Most tehát megvan mind a három típus azonos alappal. A primában. (Ober- és Unterprima) teljes mozgási szabadság lép érvénybe különböző tanfolyamok formájában: minden tanulónak kötelessége húsz előírt óra hallgatása, a másik tízet szabadon választhatja azokból a szakokból, melyek különösbőlben érdeklik, pl. megvan a lehetőség arra, hogy valaki intenzívebb kiképzést kapjon a klasszikus filológiából. A kísérlet pénzügyi szempontból is bevált. A tanulóknak nem kell magukat olyan dolgokkal kínozni, amelyekhez semmi hajlamuk sincs, másrészt a tanár is nagyobb kedvvel dolgozhat, hisz megértő, lelkes közönsége van, mert a kevésbbé érdeklődők visszaléptek. Némileg hasonló a helyzet a karlsruhsti Karlschulében.

Karsen, az új pedagógiai törekvések vezére, a neuköllni Kaiser Fr. Realgymnasium igazgatója számára még az így felépített rendszer is túlságosan merev volt. Teljesen értelmetlennek tartja az általános műveltséget. Szerinte a felső tagozatot alaposan át kell szervezni egyéni és szociális szükségleteknek megfelelően; négy szakcsoportot kell felállítani nyelvi, matematika-természettudományi, társadalomtudományi és művészi érdeklődésű tanulók számára. A munka formája egészen más képen alakul, mint a régi iskolákban: bizonyos elvégzendő anyagot éveleji konferenciákon a tanárok a diákokkal megbeszélnek, az anyagot egymás között felosztják és későbbi időpontban mindenki beszámol a maga eredményéről. Az iskolai élet alakításában (fegyelmezés stb.) maguk a diákok is részt vesznek és a fejlődésnek legszebb jutalma az lesz, ha majd az intézet keretei egy szociális életközösséggé tágulnak, amelyben a tanuló élete teljesen kifejezést és kielégítést nyer Karsen szerint.

Hasonló középfokú intézet, amely ezeket a célokat a legteljesebben megvalósította a „*Schulfarm-Insel Scharfenberg*“. Az inflációs években egy nagyobb csoport diák tanáraival együtt Berlin közelében a Tegeli tónak egyik termékeny és kies szigetén telepedett meg és anyagi szükségleteit, apróbb támogatásoktól eltekintve, saját maga kézimunkájával próbálta kielégíteni. Ma már a társaság túl van a kezdet nehézségein; mezőgazdasági munkájukat eredményesen kapcsolták össze a tanfolyamszerű gimnáziumi oktatással. Újabbán a jelentkezők nagy számára való tekintettel tágítani kellett az iskolafarm ke-

reteit. Egy pár vezetőszenpontjukat nem lesz érdektelen feljegyezni: a közösségi érzés ápolása, az egyszerűségnek elvű emelése (nem szükségbűl!), egészséges test, szabad véleménynyilvánítás, különböző tudományos munkák számára önkéntes jelentkezés és a szűlőkkel való szorosabb kapcsolat.

A felnűttek számára is megvan a lehetőség, hogy az érettséginek megfelelő készűtséget szerezzenek. A „Berliner Abendgymnasium“, „Abend-Realschule“, „Arbeiter-Abiturientenkurse in Neukölln“ biztosítják a szegényebb rétegek számára az egyetemhez szükséges elűtanulmányok megszerzését.

A szakiskolák, melyeknek szervezetéről való részletesebb beszámoló meghaladja ezen ismertetés keretét, nemcsak szakképűtséget közvetítenek, hanem szociológiai oktatás útján politikai műveltségre is nevelik hallgatóikat.

A berlini iskolaszervezetnek negyedik hatalmas típus-hálózata a „*Sonderschulwesen*“, amely a szellemileg és testileg gyűnge vagy beteg gyermekek számára módot nyűjt arra, hogy ezek is szert tegyenek a gyakorlati életben nélkülözhetetlen ismeretanyagra és érzelmi értékekre. Neveli az akaratot és megűvja a gyermekeket a szellemi elzűlléstől. A szellemileg fejletlenek számára való a Vorklasse — Michaelisklasse — Abschlussklasse, Hilfsschule, Anstalt für schwer erziehbare Kinder intézménye, a testileg gyűngék számára többek között az Anstalten für Epileptische, für Blinde, Stottererkerurse stb.

A koedukáció sokat vitatott problémájával kapcsolatban meg kell említenűnk a grunewaldi *Waldschule* intézményét (1923-ban átszervezték, tanterve az Oberrealschulebűl van átvéve), amely a gyakorlati pedagógia szempontjából jelentűs kísérletnek nevezhető. Fiűk és leűnyok egész nap egyűtt vannak kinn az erdei iskolában, este pedig családjukhoz térnek vissza. A „Waldschule“ nem egyszerű ismeretközvetítű, hanem „Lebensstűtte“. A cél itt is, mint az új berlini iskolákban az, hogy a gyermekekben meggyűződést ébresszenek, hogy az iskola értűk van. Személyes teremtű vágyaknak, elismertetésre és érvényesűlésre törű életalakítű ösztűnűknék terméke, az új nemzedéknek percerűl-percre újra szűletű életformája az iskola.

A könyvnek egyetlen hibája, hogy csak a kereteket, a szervezetnek külsű képét igyekszik bemutatni és nem mutat rá azokra a mély világnézetű alapokra, hajtűerűkre, amelyek lehetűvé tették a szervezet széleskűrű és új szempontű fűlepítését. A fejlődés korántstincs lezárva, ma még nagyon zavaros átmeneti a helyzet, de a történetű erűk dinamikája szerint kaosz az új élet szűlűje.

(Berlin.)

Papp Zoltán.